

Descobrir un autor: Un taller de lectura entorn de l'obra del poeta palestinià Mahmud Darwix

Pascal Diard i Glòria Bordons

Jo sóc el testimoni de la massacre
El màrtir de la cartografia
L'infant dels mots simples¹

Introducció

Quan introduïm un autor a la classe de literatura o de llengua, sembla que l'exposició, és a dir, la classe magistral, s'imposi. Com fer arribar els elements imprescindibles perquè un escriptor desconegut per a l'alumnat es converteixi en una presència propera, en un personatge en un món amb sentit? Especialment quan el context és llunyà, sigui perquè es tracti d'una època que no és la nostra, o d'un país no gaire conegut, hi ha moltes informacions a tenir en compte a l'hora d'enfrontar-se amb la lectura d'algun fragment o text: les circumstàncies de la seva biografia, els fets històrics que li tocaren viure, els temes principals de la seva obra, les intencions que l'aconduïren en la seva producció, etc. Com fer-ho perquè la informació sigui assimilada i pugui ser aplicada a la lectura?

Podem fer que els alumnes vagin a la cerca d'informació sobre aquell autor. Avui dia, Internet és una gran biblioteca on es pot trobar moltíssima informació, però cal una orientació per no perdre-s'hi i saber escollir entre l'allau de pàgines que se'ns ofereixen. També podem fer una classe assistida per imatges, músiques o altres recursos que puguin convertir el nostre discurs en una exposició motivadora i animada. Però, per descomptat, que si fem descobrir a l'alumnat, per ell mateix, el context, el pensament i els temes d'aquell autor, la posterior lectura tindrà moltes més possibilitats de ser gaudida amb profunditat.

A continuació, mostrarem un procés pel qual l'alumnat pot arribar a descobrir un autor. La base és la construcció del saber que fan els mateixos participants. Es tracta

¹ Mahmoud DARWICH, *La terre nous est étroite*, anthologie de Mahmoud Darwich établie par lui-même (trad. Elias Sanbar), Paris, NRF poésie Gallimard, 2000, p 149.

d'un taller de lectura sobre un autor contemporani: Mahmud Darwix, que ha desenvolupat el grup francès d'Educació Nova en diferents Jornades realitzades a mestres i professors². El motiu d'haver escollit un autor d'aquest tipus és bàsicament pel fet de ser un poeta contemporani totalment lligat a la història del seu país. Darrera del descobriment d'un escriptor com aquest està, d'una banda, el descobriment d'una realitat que ha condicionat la història de la humanitat els darrers cinquanta anys, la comprensió dels fets que actualment passen a Israel i Palestina i, de l'altra, la constatació que la literatura té una relació intrínseca amb la realitat, fins al punt de convertir-se en una eina de comprensió dels fets que ens envolten.

El taller

Aquest taller, tal com es mostra aquí, es va presentar als "Rencontres Internationales de l'Éducation Nouvelle" a Malonne (Bèlgica) el juliol de 2003 i es desenvolupà en un total de quatre hores.

De Palestina, hem sentit una veu viva i contemporània d'un poeta que ens ha remogut, teixint el mite i la història, allò que és singular i allò que és universal, el subjecte i l'individu social, i transfigurant el que és quotidià sense negar-lo. Aquests foren els mots de presentació del taller a partir del que Mahmud Darwix enuncia sobre la seva meditació existencial: un subjecte immers en un conflicte que depassa els seus límits humans i que no pot, per suportar-lo cada dia, sinó explorar en els mites de la humanitat, i en la història elevada al nivell del cant èpic per trobar l'humà en allò que és quotidià.

Primera part

Un cop fet el preàmbul, s'inicià el taller: durant la primera hora es treballà en tres grups al voltant de tres dossiers sobre els temes següents: el teixit de la història i els

²El taller fou elaborat per Pascal Diard, Josette Marty, Jeanne Dion i Jacqueline Vahé-Desgrouas, i fou experimentat per primera vegada el juliol de 2002 en un poblet dels Pirineus catalans de l'estat francès.

mites, la resistència palestina i la terra. En el primer cas es proporcionà al grup uns documents agafats de les entrevistes realitzades a Darwich en el llibre *La Palestine comme métaphore*³, de la història elevada al nivell de mite que el poeta ofereix com a referència: el genocidi de l'home pelloja⁴, la caiguda de Troia⁵ i el cant perdut dels troians, un cant que hauria estat inscrit sobre taules d'argila avui dia desaparegudes; i també a partir de fragments de textos històrics com els de Guichard i Sénac⁶.

En el cas del tema de la resistència palestina, els documents provenien principalment del llibre *Les Palestiniens dans le siècle*⁷. La tria es guiava pel fet que hi ha hagut resistència palestina des de la declaració de Lord Balfour el 1917, amb la intenció dels francesos i els britànics guanyadors de la primera guerra mundial d'arreglar la qüestió jueva amb una terra específicament escollida. "Hagués pogut ser l'Argentina", una gran llar de la diàspora jueva, com va dir un dels participants en el taller.

Pel que fa al tema de la terra, s'intentava respondre a la pregunta de per què aquesta terra havia estat escollida pels vencedors, tenint en compte que els vençuts eren Alemanya i l'imperi otomà. El dossier es composava d'una tria d'entrevistes amb Mahmud Darwich, extretes de *La Palestine comme métaphore*, i de mapes geogràfics, històrics i geopolítics agafats d'un atlas històric⁸. El conjunt de mapes anava del segle IV abans de Crist fins al període contemporani. Es tracta d'una terra que apareix buida de vegades al llarg dels segles, una terra de frontissa i una terra d'encreuament.

A cadascun dels dossiers hi havia força documents. Cada participant podia escollir el seu durant un període curt de lectura individual, després hi havia un

³ *La Palestine comme métaphore*, entretiens avec Mahmoud Darwich (1997). París. Sindbad/ Actes Sud.

⁴ Fragments de text extrets tant de *La Palestine comme métaphore* com de Jacques ROUBAUD i Florence DELAY, *Partition rouge*. París, Points Seuil.

⁵ A partir de l'*Eneida* de Virgili. Traducció de Joan Bellés. Barcelona, Empúries, 1999.

⁶ Pierre GUIXARD, *Al-landalous 711-1492*. París: Hachette. Philippe SÉNAC, *Le monde musulman*. París : Sedes.

⁷ Elias SANBAR, *Les Palestiniens dans le siècle*. París, Gallimard-Découvertes, 2003.

⁸ *Atlas historique*, sota la direcció de P. VIDAL-NAQUET. París, Hachette.

intercanvi entre els membres del grup, i finalment cadascú havia de parlar del seu document en base als seus sabers personals i singulars. Mentre, els animadors dels taller anaven d'un grup a l'altre per seguir les evolucions de l'autosocioconstrucció dels coneixements que estava tenint lloc.

Un cop passada la primera hora, es proposà a cada grup d'escriure en un pòster les dialèctiques i dialògiques del grup. La consigna era: “què heu après després de la lectura d'aquests documents i quines són les vostres preguntes?” Un cop penjats els pòsters, cada grup exposà als altres les seves troballes o dubtes. No hi havia portantveu i cadascú pogué expressar les seves idees o conclusions al voltant del tema. Destaquem a continuació algunes de les opinions expressades sobre cadascun dels temes:

El teixit de la història i dels mites

- “Mahmud Dawix parla llargament del genocidi de l'home pellroja: El que m'ha impressionat dels indis és que entenien els esdeveniments com a manifestacions d'un destí imparable, i que els afrontaven amb l'astorament d'aquells que veuen la història general abatre's sobre la història privada. La consagració del concepte d'occident va necessitar de la desaparició de 70 milions d'éssers humans, així com una guerra cultural rabiosa contra una filosofia intrínscament barrejada a la terra i a la naturalesa, als arbres, als còdols, i a l'aigua. El pellroja s'excusava amb una sorprenent poesia per l'arbre que anava a tallar, i explicava la seva necessitat vital de l'escorça, el tronc, les branques; després llençava un tros del tronc al bosc perquè l'arbre renaixés... La màquina triomfà sobre aquesta santedat que el pellroja atribuïa a la terra, una terra divinitzada, ja que no distingia entre les seves fronteres i les dels déus. Jo em vaig posar en la pell de l'indi per defensar la innocència de les coses, la infantesa de la humanitat; per posar en guàrdia contra la màquina militar tentacular, que no veu límits al seu horitzó, però que arrenca tots els valors heretats i devora, insaciable, la terra i les seves entranyes. Consumir els coneixements de l'Altre és el primer pas per aniquilar-lo. Un projecte genocida que mostra com està emergint el nou ordre mundial: invasió, dominació, negació d'existència”.
- “Sobre el mite de l'Andalusia perduda, Mahmud Darwix ha dit: Vaig escriure aquests *Onze Astres* en record dels cinc segles passats des de la sortida cap a Espanya fins

l'arribada- per error, com sabeu- de Cristòfol Colom a Amèrica. Els meus poemes són la crida d'un poeta àrab en el si d'aquest immens esdeveniment històric. La meva concepció no és que Andalusia em pertanyi, ni que Palestina és una Andalusia perduda. He intentat instaurar un diàleg amb els exiliats sobre la terra i no he reclamat un dret sobre Andalusia. Però he comprès el sofriment i els plors de l'àrab que va viure durant set segles en un lloc d'on se'l va expulsar. No hi havia pas un altre lloc, un altre punt de trobada. La meva visió no és colonialista. He buscat l'alteritat dels homes pertot on es trobin. Andalusia pot estar aquí o a tot arreu. Per a mi, Andalusia representa la trobada de tots els estrangers en el projecte de construir una cultura humana. No era solament una coexistència entre jueus i musulmans; el seu destí era també comú. Van partir junts. El govern espanyol recentment, molts segles més tard, ha demanat perdó als jueus, però no als àrabs. Aquest penediment prové d'una relació de forces, no d'un interès humà. Per mi, Andalusia és la realització del somni de la poesia. Una edat d'or humanista i cultural”.

- Sobre el mite de Troia, Darwix ha dit: He escollit ser un poeta troià. Estic en el camp dels perdedors amb resolució. Els perdedors que han estat privats del dret de deixar alguna traça encara que sigui la de la seva desfeta, privats del dret de proclamar-la. M'inclino a parlar d'aquesta desfeta; però no és qüestió de rendició”.

La resistència palestina

- “No hem fet altra cosa que descodificar la declaració de Lord Balfour de 1917”.
- “Però qui era aquest diplomàtic per obrir un conflicte d'aquesta mena? No tenim més que preguntes”.
- Els occidentals han volgut realment arreglar “la qüestió jueva”. No es parla a penes dels palestins, en el text de Balfour. I es diu que no es farà res que pugui perjudicar els drets civils i religiosos dels col·lectius no jueus que viuen a Palestina”.
- En el text del mandat es pot llegir: “El mandatari assumirà la responsabilitat d'instituir en el país un estat polític, administratiu i econòmic de manera que assegurui l'establiment d'una llar nacional per al poble jueu”.

La terra

- “En el dossier dels documents amb els mapes ja n’haguéssim tingut prou. Parlen sols. En el mapa sobre la població en el neolític, el que estava realment habitat era la terra entorn els dos rius (Mesopotàmia). Després, els nuclis de població es desplaçaren cap a l’Índia, Xina, i Europa començà a estar habitada”.
- “El que és evident és que la terra on es van instal·lar els filisteus (poble indoeuropeu que s’instal·là en l’actual banda de Gaza) era una terra molt fèrtil, situada entre la terra i el mar. Aquest tros de terra estava predestinat a ser una terra d’acolliment”.
- “Quan s’és una terra d’acolliment, s’acaba per ser una terra d’exili, una població s’afegeix a una altra. L’exili, la terra d’exili, aquest tema apareix sempre en l’escriptura de Mahmud Darwix”.
- “Si es mira bé, aquesta terra és un Finisterre, sempre la cua d’un imperi, mai el centre. Nabucodonosor vivia a Babilònia. Aquesta terra és lluny del centre”.
- “Jo, el que veig, és que molts pobles diferents han viscut en aquesta terra, potser conflictivament, però hi vivien. És l’occident qui ha introduït el desordre... ja amb les Croades. Es podria haver continuat durant molt de temps, fins als mandats francesos i britànics de la fi de la guerra del 14 ».

Segona part

Després d’una pausa, es passà a la segona part del taller, que consistí en una seqüència de text recreat. El propòsit d’aquesta seqüència és recrear un text paraula a paraula, després només de dues lectures. Els participants escolten i, després de les lectures, i a partir de les preguntes de l’animador, es comenta el contingut del text, les impressions que aquest ha causat, etc. Tot seguit es procedeix a la reconstrucció del poema. L’animador va apuntant a la pissarra el text a partir del que diuen els participants i, quan aquests no se’n recorden, els ofereix pistes, sinònims, circumloquis... fins que s’encerta

la paraula. L'interès d'una experiència d'aquest tipus resideix en la possibilitat, per a aquells que no el tenen davant, d'entrar en la polisèmia del text, seguir-ne la música dels mots i/o agafar-ne prestats els camins del sentit. A més, aquest pas permet donar vigor a l'oralitat de la llengua poètica. D'altra banda, si la juguesca de la recreació del text es realitza col·lectivament, els encerts i/o els errors dels uns nodreixen de vegades els resultats dels altres, de manera que cadascú pot trobar el seu lloc, ja que l'entrada en el poema és sempre singular. Finalment, el repte de recrear el text mot a mot, permet començar a descobrir l'estil d'un autor, és a dir la relació que aquest estableix entre la forma i el contingut de la seva obra.

El poema escollit per a aquest taller va ser "Un metre quadrat a la presó" i és el primer de quatre poemes escrits el 1986 sota el títol general de *Quatre adresses personnelles*⁹(annex 1). Per què aquesta tria? Perquè el poema es fa ressò de la concepció de la relació entre poesia i política a què Darwix dona tota la força en obres més recents i que explicita en les entrevistes de *La Palestine comme métaphore*: "perquè tinc l'afany constant de separar la poesia del que no és poesia; de distingir-la de les tasques socials que se li assignen, d'alliberar-la de la política immediata. Fins i tot si no es pot llegir la meua poesia sense referir-se a la política". I el treball del poeta amb la llengua, no permet desprendre la poesia de qualsevol funció immediata, sobretot quan teixeix els mots quotidians amb tota la seva càrrega simbòlica? La dialèctica entre el dintre i el fora, aquí, reforça aquesta temptativa de distanciament crític, en el sentit més fort del terme. L'animador, tant per les explicacions com pels interrogants que comparteix amb els que recreen el poema, s'alegra de portar així una obra que interpreta de manera singular i que ofereix a la mirada dels altres.

Tercera part

⁹ Mahmoud DARWICH, *La terre nous est étroite*, p.206.

Aquesta fase de text recreat permet facilitar la lectura dels poemes de Mahmud Darwix i serveix de pont cap a la darrera fase del taller, que consisteix en una lectura en veu alta de poemes de Darwix. Sobre la taula hi ha tot de llibres de l'autor i s'invita als participants a escollir un o dos poemes per llegir. La gent mira els llibres, llegeix els textos de les cobertes, fulleja, llegeix poemes d'ací i d'allà, fins que escull aquell poema que més li plau. Finalment, es fa una lectura en veu alta dels textos escollits i es comenta lliurement el perquè de la selecció o les emocions transmises. Tot plegat per explorar la dialèctica del singular i de l'universal, del quotidià i de l'històric, de l'altre i d'un mateix.

Epíleg

El millor epíleg de l'exposició d'aquest taller poden ser les paraules següents de Mahmud Darwix: “ Els intel·lectuals han de romandre com els guardians dels principis, lluny del pragmatisme o el realisme polítics. Arrel de la meva visita (als territoris que estan sota l'autoritat palestina el 1996) vaig retrobar un centenar d'intel·lectuals. Les nostres discussions foren llargues i aprofundides. Una pregunta es reprenia constantment: Què escriurem d'aquí en endavant? Aquesta qüestió em deixà perplex. Vaig respondre: Simplement escriure, continuar, perllongar el relat de la literatura, dir la història de l'home agafat dintre de la seva existència i el seu univers quotidians, en les seves interrogacions concretes i metafísiques. El nostre llenguatge podria modificar-se, les nostres aproximacions canviar, però la literatura no ha de fer res més que continuar el desenvolupament del seu relat de la vida”.

Conclusions

Després d'un taller (l'anomenem així perquè els seus creadors així en diuen, però, de fet, també n'hi podríem dir una seqüència didàctica) d'aquest tipus, els assistents han descobert un munt de coses, entre les quals en destacarem les següents:

- Han après història, concretament la història del poble palestí i totes les vicissituds de la creació de l'estat d'Israel. Però també, indirectament, qüestions sobre la guerra de Troia, la massacre dels indis de Nordamèrica i la història del regne andalusí.
- Han conegut a fons un autor literari, que fins aquell moment els era completament desconegut. N'han sabut la vida, la influència dels esdeveniments polítics sobre la seva biografia i obra, els temes de la seva obra, els seus pensaments, els seves opinions, etc.
- Han entès en profunditat un poema.
- Han copsat el ritme i l'estètica de la llengua.
- Han fet seus alguns poemes.
- S'han motivat per aquest autor i pel coneixement de la història de Palestina.
- Han construït col·lectivament un saber.

I, per tantes coses, només hi han despès quatre hores. Tot això ens demostra que, perquè l'alumnat conegui un autor, entri en el seu context i conegui un mínim de la seva obra, no fan falta ni moltes hores ni grans classes magistrals. Simplement cal posar al seu abast la documentació necessària perquè en pugui fer el descobriment. Probablement això no sempre serà possible, però, tractant-se d'autors contemporanis, és clar que disposem de declaracions, entrevistes o articles en què el mateix autor defineix la seva poètica o opina sobre el seu entorn. L'acarament directe amb aquests textos i amb els escrits de l'autor proporcionarà un acostament, una comprensió directa de la temàtica de l'obra i una motivació, molt més fortes que la millor informació que pugui donar el professor.

En el cas de l'activitat de recreació d'un text és curiós constatar com la construcció col·lectiva és el punt clau per a la reconstrucció, ja que la selecció particular

que la memòria de cadascun dels participants fa es complementa de manera sorprenent i provoca que poc a poc el teixit del poema es vagi encadenant. És clar que el professor ha d'ajudar, amb circumloquis o sinònims, però aquest joc de pistes és un gran exercici de recerca lèxica i d'ampliació de vocabulari, gràcies a la col·laboració de tothom. Les anàfores, els paral·lelismes, les al·literacions, les metàfores, etc. són un gran ajut per a la memorització i el procés de retenció i posterior reflexió és també un magnífic suport per a l'aprenentatge pràctic de les figures retòriques.

Finalment, la tria personal i després compartida de poemes permet el contacte directe amb l'obra i desperta el gust de llegir-ne més i saber on trobar-ho.

L'estructura de tot el taller o seqüència, cal dir que no és aleatòria, ja que les tres parts són complementàries i van des dels aspectes més generals: el context i la temàtica de l'autor, a l'entrada col·lectiva en un text de manera aprofundida, per acabar en la tria personal i compartida. Per tant, context i text: les dues parts indestriables de la literatura. I treball personal i col·lectiu : tot allò que cal per construir el saber.

Com ja s'ha dit aquest taller es va desenvolupar amb persones adultes dedicades a l'ensenyament. Ara bé, la seva estructura i el tipus d'activitats que s'hi feren són totalment adequades per ser desplegades en classes de segon cicle d'ESO o Batxillerat. La trasposició a autors catalans és ben fàcil de fer. Imagineu una recreació del context, temes i poètica de Joan Fuster, a partir d'una selecció d'entrevistes, poemes, aforismes del mateix Fuster i fragments de llibres d'història o diaris en què es pogués veure el context.

D'altra banda, per a la recreació del text només cal un poema o prosa prou curt per poder ser llegit dues vegades seguides i que la ment de qui l'escolta en pugui retenir

força coses. Per això, és bo que tingui una estructura narrativa i que hi hagi algunes anàfores o paral·lelismes¹⁰.

Pel que fa a la fase final d'entrada en contacte amb l'obra de l'autor i de tria per a la lectura, d'altres experiències similars s'han desenvolupat en els darrers anys en molts llocs del nostre estat. El resultat és normalment una antologia realitzada pel mateix alumnat. En tots els casos, els resultats han estat positius i la motivació assegurada.

En resum, descobrir i construir col·lectivament el coneixement és la base per a una adquisició segura dels continguts i la llavor per a una motivació que assegura la continuació en la lectura.

Annex

“Un mètre carré en prison «

C'est la porte, et derrière, l'éden du cœur. Nos choses, tout ce qui nous appartient, s'estompent. Porte est la porte, porte de la métaphore, porte du conte. Porte qui épure septembre. Porte qui ramène les champs à la genèse des blés. Nulle porte à la porte, mais je peux accéder à mon dehors, amoureux de ce que je vois et ne vois pas. Tant de grâce et de beauté sur terre, et la porte serait sans porte ? Ma cellule n'éclaire que mon dedans. Que la paix soit sur moi, et paix sur le mur de la voix. En louange à ma liberté, j'ai composé dix poèmes, ici-là et là-bas. J'aime les miettes de ciel qui s'infiltrèrent par la lucarne, un mètre de lumière où nagent les chevaux, et les petites choses de ma mère... Le parfum du café dans les plis de sa robe quand elle ouvre la porte du jour à ses poules. J'aime la nature entre automne et hiver, et les fils de notre geôlier, et les journaux étalés sur les trottoirs lointains. Et j'ai composé vingt chansons pour maudire le lieu où il n'y a pas place pour nous. Ma liberté : être à l'opposé de ce qu'ils voudraient que je sois. Et ma liberté : élargir ma cellule, poursuivre la chanson de la porte. Et porte est la porte. Et nulle porte à la porte, mais je peux accéder à mon dehors...

Traducció : « Un metre quadrat a la presó »

És la porta, i darrera, l'edèn del cor. Les nostres coses, tot allò que ens pertany, s'esfumen. Porta és la porta, la porta de la metàfora, porta del conte. Porta que depura setembre. Porta que aconduïx els camps a la gènesi dels blats. Cap porta a la porta, però puc accedir al meu defora, amorós del que veig i del que no veig. Tanta gràcia i bellesa sobre la terra, i la porta existiria sense la porta? La meua cel·la no il·lumina més que el meu interior. Que la pau sigui en mi, i pau sobre el mur de la veu. En lloança de la meua llibertat, he compost deu poemes, ací i allà. Estimo les engrunes de cel que es filtren pel celobert, un metre de llum on naden els cavalls i les petites coses de ma mare... El perfum del cafè en els plecs de la roba quan obre la porta del dia als seus pollets. Estimo la natura entre tardor i hivern, i els fills dels nostre carceller, i els diaris exposats sobre les voreres llunyanes. I he compost vint cançons per maleir el lloc on no hi ha espai per a nosaltres. La meua llibertat: estar a l'altra banda del que voldrien que fos. I la meua llibertat: allargar la meua cel·la, prosseguir la cançó de la porta. I porta és la porta. I cap porta a la porta, però jo puc accedir al meu defora...

¹⁰ El curs 2003-2004, es desenvolupà l'experiència en una classe de llengua de la Facultat de Formació del Professorat de la Universitat de Barcelona a partir del poema "Els amants" de Vicent Andrés Estellés. Després de dues lectures, l'alumnat era capaç de reproduir la història perfectament. Per la reconstrucció mot a mot, calgué recórrer, és clar, als sinònims i circumloquis, però s'aconseguí transcriure la totalitat del poema.

Bibliografia

DARWIX, Mahmud (1988). *Palestine mon pays, l'affaire du poème*. Paris : Editions de Minuit.

(1993). *Només un altre any* (traducció de Dolors Cinca. Pròleg de Kadhim Jihad). Barcelona : Edicions 62 (Poesia Universal del Segle XX, 10).

(1994) *Une mémoire pour l'oubli*. Arles, Actes Sud.

(1996). *Pourquoi as-tu laissé le cheval à sa solitude ?* Arles, Actes Sud.

(2000). *Le lit de l'étrangère*. Arles, Actes Sud

HALEVI, Ilan (1982). *Question juive. La tribu, la loi, l'espace*. Paris : Les Editions de Minuit.

LAABI, A. (1990). *La Poésie palestinienne contemporaine* (anthologie). Paris: Editions Messidor.